

Finansutskottets yttrande 2023/24:FiU4y

En ny lag om uppgiftsskyldighet för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen samt fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet

Till konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet beslutade den 21 mars 2024 att ge finansutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2023/24:85 En ny lag om uppgiftsskyldighet för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen samt fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet, och eventuella följdmotioner. Några följdmotioner har inte väckts.

Finansutskottet begränsar sitt yttrande till förslaget om informationsutbyte för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen och förslaget om ändring i lagen (2023:455) om Utbetalningsmyndighetens granskning av utbetalningar.

Finansutskottet föreslår att konstitutionsutskottet tillstyrker propositionen.

Utskottets överväganden

Bakgrund

De felaktiga utbetalningarna av ersättningar och bidrag från Arbetsförmedlingen, arbetslöshetskassorna, Centrala studiestödsnämnden, Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten uppgick 2022 till sammanlagt 744 miljarder kronor (Ekonomistyrningsverkets rapport 2023:26). I budgetpropositionen för 2024 bedömde regeringen att 15–20 miljarder kronor betalas ut felaktigt från välfärdssystemen varje år (prop. 2023/24:1, utg.omr. 2 avsnitt 8.4) och att ungefär 90 procent av de totala felaktiga utbetalningarna orsakas av att felaktiga uppgifter ligger till grund för beslut om utbetalningar. I budgetpropositionen för 2024 aviserade regeringen att den hade för avsikt att lämna en proposition till riksdagen med förslag som innebär att myndigheter, kommuner och arbetslöshetskassor som arbetar för att stoppa felaktiga utbetalningar ska få bättre förutsättningar att dela information med varandra. Proposition 2023/24:85 En ny lag om uppgiftsskyldighet för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen samt fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet överlämnades till riksdagen den 19 mars 2024. Regeringen har bett Lagrådet att yttra sig över lagförslaget. Lagrådet har inga invändningar mot förslaget.

För att minska felaktiga utbetalningar och brott i välfärdssystemen inrättade regeringen Utbetalningsmyndigheten den 1 januari 2024. Myndigheten har i uppdrag att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Myndighetens arbete inriktas mot felaktiga utbetalningar och brottslighet som de enskilda myndigheterna har svårt att upptäcka var för sig eller tillsammans, som t.ex. avancerade angrepp mot välfärdssystemen. Myndigheten kommer även att ha ansvar för utbetalningarna av ersättningar inom de statliga välfärdssystemen för att på så sätt minska risken för felaktiga utbetalningar. Senast den 1 januari 2027 ska alla utbetalningar som omfattas administreras via systemet med transaktionskonto hos myndigheten.

Propositionen

En ny lag om uppgiftsskyldighet för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen samt fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet

När det gäller utökade möjligheter för myndigheter, kommuner och arbetslöshetskassor som arbetar mot felaktiga utbetalningar att dela information föreslår regeringen att det ska införas en skyldighet att lämna ut uppgifter som behövs för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen.

Närmare bestämt föreslår regeringen i en ny lag om uppgiftsskyldighet att Arbetsförmedlingen, Bolagsverket, Centrala studiestödsnämnden, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg, Kronofogdemyndigheten, Migrationsverket, Pensionsmyndigheten, Skatteverket, kommuner och arbetslöshetskassor ska lämna en uppgift som de förfogar över till en annan av dessa aktörer om uppgiften behövs i de mottagande aktörernas författningsregulerade verksamhet för att säkerställa korrekta beslutsunderlag för att förebygga, förhindra, upptäcka eller utreda felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen.

Förslaget innebär att både offentliga och sekretessbelagda uppgifter kan utbytas oftare än i dag. Förslaget innehåller den sekretessbrytande uppgiftsskyldighet som krävs för att de uppräknade myndigheterna ska kunna utbyta sekretessbelagda uppgifter. En aktör som har uppgifter som behövs hos en annan aktör ska lämna ut uppgifterna både på begäran och på eget initiativ. Informationsutbytet kan ske kontinuerligt och på ett mer effektivt sätt än i dag, t.ex. via digitalt utbyte.

Intresset av att kunna hindra felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen är starkt, och det finns i den nya lagen en presumtion för att uppgifter som omfattas av lagen ska lämnas ut. Samtidigt, konstaterar regeringen, är uppgifter som omfattas av sekretess ofta känsliga. Regeringen föreslår därför att det införs en undantagsregel som gör att de berörda aktörerna ska avstå från att lämna sekretessbelagda uppgifter om övervägande skäl talar för det. Sekretessbelagda uppgifter som finns i viss känslig verksamhet, t.ex. i socialtjänsten och hälso- och sjukvården, kommer inte att kunna delas med stöd av den föreslagna lagen.

Regeringen bedömer att det intrång i den personliga integriteten som utlämnanden av uppgifter enligt de föreslagna skyldigheterna medför är motiverat och proportionerligt. Regeringen nämner i avsnitt 6.8 att inskränkningar i skyddet för den personliga integriteten tidigare har godtagits, bl.a. när syftet varit att motverka felaktigt utnyttjande av välfärdsmedel. Det har då bl.a. framhållits att skyddet för den personliga integriteten måste vägas mot de viktiga samhällsintressen som kan motivera ett utökat informationsutbyte, såsom att informationsutbytet kan leda till en ökad effektivitet hos myndigheter, ge den enskilde bättre service och behövas för att genom bättre kontrollmöjligheter undvika att välfärdssystemen undergrävs av bidragsbrott och felaktiga utbetalningar.

Regeringens bedömning är att det är viktigt att förhindra och förebygga felaktiga utbetalningar och brott mot välfärdssystemen så långt det är möjligt och att inrättandet av Utbetalningsmyndigheten förstärker statens arbete mot felaktiga utbetalningar. Inrättandet av Utbetalningsmyndigheten bör dock, enligt regeringen, ses som ett komplement till det arbete mot felaktiga utbetalningar som bedrivs och ska fortsätta att bedrivas av de aktörer som beslutar om ersättningar. Deras behov av att få fler uppgifter än i dag kvarstår således, konstaterar regeringen. Regeringen bedömer att förslagen i propositionen stärker förutsättningarna och förmågan att motverka felaktiga

utbetalningar hos de aktörer som beslutar om ersättningar från välfärdssystemen.

Förslaget förväntas enligt regeringen leda till att de felaktiga utbetalningarna minskar väsentligt. Förslaget kommer också att effektivisera arbetet mot felaktiga utbetalningar och brott mot välfärdssystemen hos berörda myndigheter, kommuner och arbetslöshetskassor. Om förslaget inte genomförs kan de problem som relaterar till informationsutbyte och som avser felaktiga utbetalningar förväntas kvarstå. Risker är enligt regeringen att bl.a. omfattande felaktiga utbetalningar skulle fortsätta att genomföras och att skattemedel skulle riskera att gå till annat än vad som varit avsett, t.ex. till de som avsiktligt utnyttjar välfärdssystemen. I förlängningen leder dessutom felaktiga utbetalningar, enligt regeringen, till ett minskat budgetutrymme för reformer som är samhällsekonomiskt motiverade.

Förtydligande av tillämpningsområdet för lagen om Utbetalningsmyndighetens granskning av utbetalningar

När det gäller lagen (2023:455) om Utbetalningsmyndighetens granskning av utbetalningar (granskningslagen) föreslår regeringen att det ska förtydligas i 1 kap. 1 § att lagen ska tillämpas vid myndighetens granskningar i syfte att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen.

Ändringen innebär att paragrafen bättre återspeglar Utbetalningsverksamhetens granskningsverksamhet och vad granskningarna syftar till. Utbetalningsmyndighetens granskningar avser de urvalsträffar som genererats i verksamheten med dataanalyser och urval. Granskningsverksamheten är alltså inte begränsad till utbetalningar som görs via systemet med transaktionskonto.

Bakgrunden till regeringens förslag är en begäran från Utbetalningsmyndigheten från den 30 januari 2024 (Fi2024/00223). Regeringens förslag överensstämmer i huvudsak med begärens förslag. I begäran föreslås även att det av lagens inledande bestämmelse ska framgå att granskningsverksamheten omfattar inledande och fördjupade granskningar.

Regeringen konstaterar att lagtextens nuvarande ordalydelse ger uttryck för att Utbetalningsmyndigheten endast ska granska sådana utbetalningar som görs via systemet med transaktionskonto. Det skulle i sin tur innebära att granskningsverksamheten blir mer begränsad än avsett och inte kan inledas förrän de utbetalningar som omfattas av lagen (2023:454) om transaktionskonto vid Utbetalningsmyndigheten börjar administreras via systemet med transaktionskonto, vilket ska ske senast den 1 januari 2027. Enligt regeringen har avsikten inte varit att avgränsa granskningsverksamheten till utbetalningar som görs via systemet med transaktionskonto, varför regeringen föreslår ett förtydligande av tillämpningsområdet för granskningslagen. Enligt regeringen behöver det dock inte framgå av den inledande bestämmelsen att granskningsverksamheten omfattar inledande och

fördjupade granskningar, vilket Utbetalningsmyndigheten har föreslagit i sin begäran till regeringen.

Finansutskottets ställningstagande

Finansutskottet ställer sig bakom propositionen och anser att konstitutionsutskottet bör tillstyrka den.

Utskottet konstaterar att omfattningen av felaktiga utbetalningar är stor och medför att skattemedel inte används till de ändamål de är avsedda för, vilket i sin tur riskerar att skada förtroendet för välfärdssystemen och skattesystemets legitimitet. Utskottet instämmer därför med regeringen att det finns ett behov av ett utökat informationsutbyte för att säkerställa korrekta beslutsunderlag vid utbetalningar från välfärdssystemen, då befintliga sekretessbrytande bestämmelser och uppgiftsskyldigheter inte är tillräckliga för myndigheternas, kommunernas och arbetslöshetskassornas behov. Utskottet delar regeringens bedömning att ett utlämnande enligt de föreslagna skyldigheterna utgör ett proportionerligt intrång i den personliga integriteten. Det allmännas intresse av att myndighetsbeslut som fattas i förhållande till enskilda grundas på ett korrekt underlag är ett mycket tungt vägande intresse, i synnerhet när det gäller beslut i verksamheter som potentiellt kan få stora återverkningar på allmänhetens förtroende för det allmänna och för legitimiteten i de grundläggande samhällssystemen. Utskottet konstaterar vidare att inrättandet av Utbetalningsmyndigheten den 1 januari 2024 förstärker statens arbete mot felaktiga utbetalningar och att inrättandet av myndigheten bör ses som ett komplement till det arbete mot felaktiga utbetalningar som bedrivs och kommer att fortsätta att bedrivas av de aktörer som beslutar om ersättningar.

När det gäller lagförslaget om ett förtydligande av tillämpningsområdet för lagen (2023:455) om Utbetalningsmyndighetens granskning av utbetalningar instämmer utskottet med regeringen att ändringen bättre återspeglar myndighetens granskningsverksamhet och vad granskningarna ska syfta till.

Stockholm den 23 april 2024

På finansutskottets vägnar

Edward Riedl

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Edward Riedl (M), Mikael Damberg (S), Oscar Sjöstedt (SD), Gunilla Carlsson (S), Dennis Dioukarev (SD), Jan Ericson (M), Ingela Nylund Watz (S), Charlotte Quensel (SD), Adnan Dibrani (S), Ida Drougge (M), Ida Gabriellson (V), Hans Eklind (KD), Martin Ådahl (C), Janine Alm Ericson (MP), Cecilia Rönn (L), Joakim Sandell (S) och Kent Kumpula (SD).